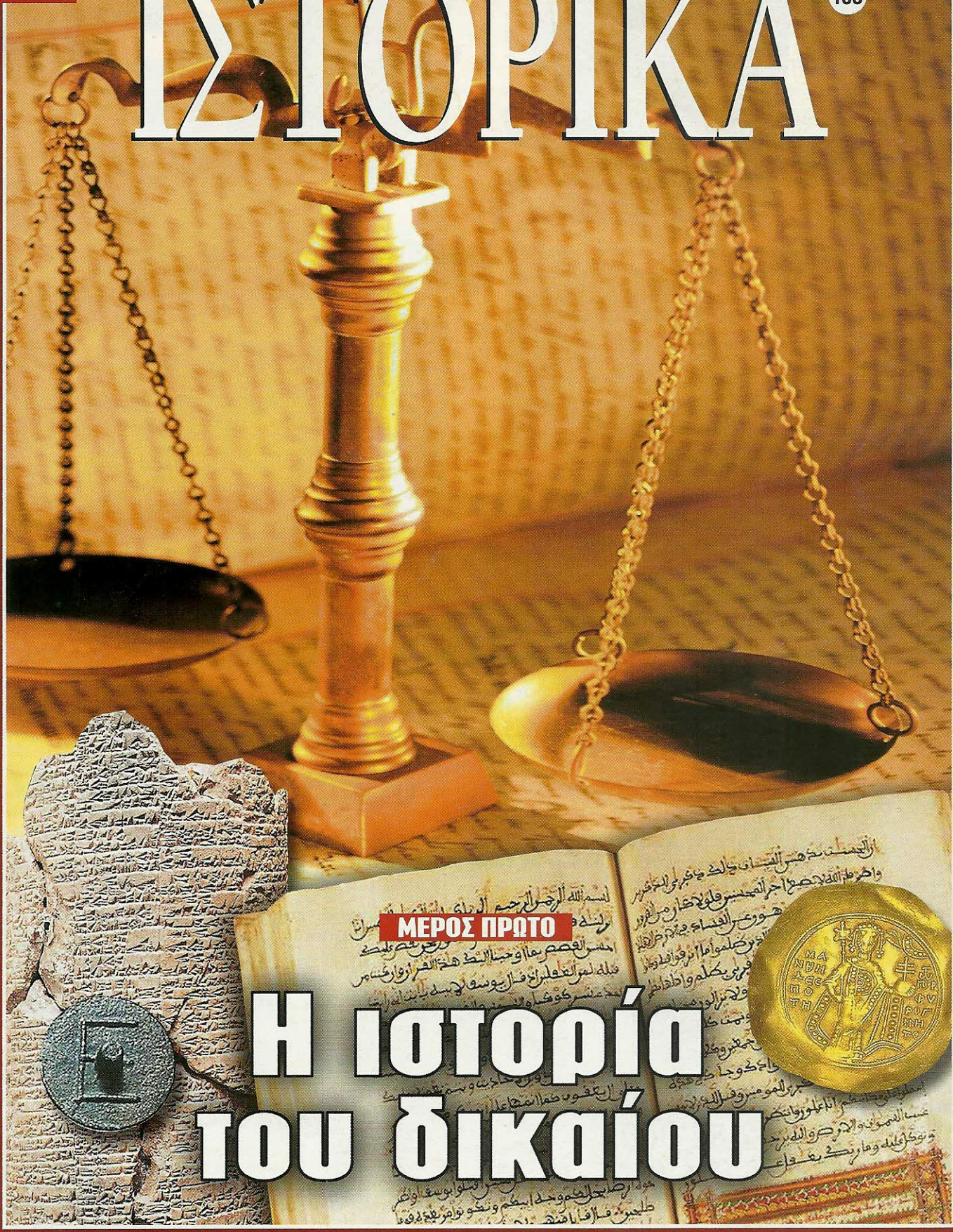

Ε

ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 2 ΜΑΪΟΥ 2003

ΙΣΤΟΡΙΚΑ

183

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ιστορία του δικαίου

 ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΜΕ ΤΗΝ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

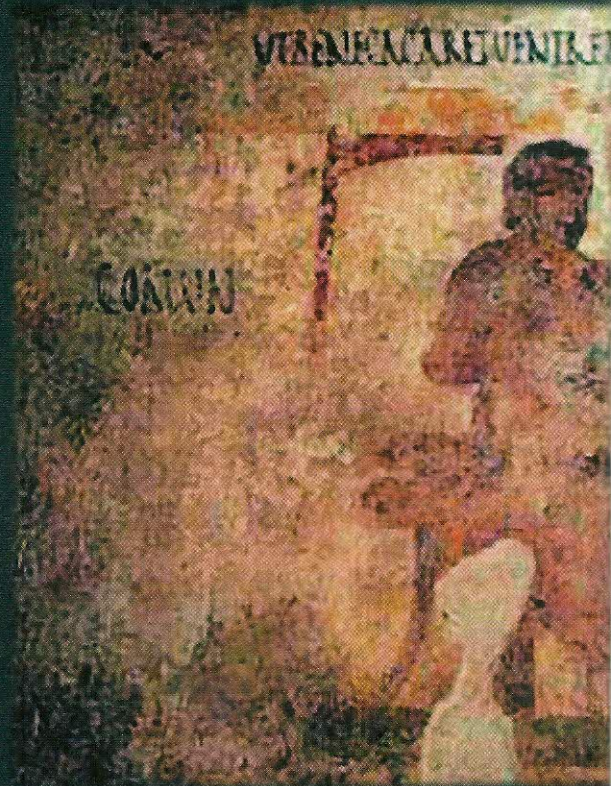
Της ΜΑΡΙΑΣ ΓΙΟΥΝΗ
επίκουρης καθηγήτριας Νομικής Σχολής
Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Αικαιοδοσία του βασιλέως κατά τα μυκηναϊκά χρόνια η δικαστική, αρχίζει να αποσπάται ήδη από τα ομηρικά χρόνια, μαζί με το γενικότερο κατακερματισμό των εξουσιών του βασιλέως, για να υπαχθεί στην αρμοδιότητα άλλων αρχόντων. Όσο το δίκαιο παραμένει άγραφο, αποτελούμενο από γενικές και αόριστες πεποιθήσεις, που συχνά δεν συμβαδίζουν με τις κοινωνικές και πολιτικές ανακατατάξεις, οι δικαστικές κρίσεις, μολονότι πλέον υποχρεωτικές, δεν γίνονται πάντα αποδεκτές χωρίς αμφισβητήσεις. Στη γεωργική Βοιωτία του 7ου αιώνα π.Χ., ο **ΗΣΙΟΔΟΣ** κατηγορεί αγανακτισμένος τους *δωροφάγους βασιλείς*, που όταν δικάζουν ενδιαφέρονται περισσότερο για το δικό τους πλουτισμό παρά για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Η οργή του ποιητή βασίζεται στο προσωπικό του παράδειγμα, αφού έτσι έχασε τις δίκες εναντίον του αδελφού του για την πατρική κληρονομιά.

Τον 6ο αιώνα οι περισσότερες ελληνικές πόλεις έχουν αποκτήσει γραπτές νομοθεσίες. Εκεί όπου το πολίτευμα είναι ολιγαρχικό ή αριστοκρατικό, δεν θεσμοθετούνται ειδικά όργανα για την απονομή της δικαιοσύνης: στη Σπάρτη, όπως και στις πόλεις της αρχαϊκής και κλασικής Κρήτης, η δικαιοσύνη απονέμουν τα συλλογικά ή ατομικά όργανα που ασκούν την εξουσία. Στις δημοκρατικές πόλεις, η δικαστική εξουσία ανήκει στα λαϊκά δικαστήρια.

Πρέπει να πάμε στην Αθήνα για να παρακολουθήσουμε τη γέννηση του νέου, ριζοσπαστικού θεσμού, του μεγάλου λαϊκού δικαστηρίου της Ηλιαίας, η ίδρυση της οποίας ανάγεται στον **Σόλωνα**. Ο **Αριστοτέλης** περιγράφει τη λειτουργία της Ηλιαίας στην εποχή του: κάθε Αθηναίος πολίτης άνω των τριάντα ετών μπορεί να κληρωθεί μεταξύ των συνολικά έξι χιλιάδων δικαστών, εξακοσίων από κάθε φυλή, σε ένα από τα δέκα τμήματα που δικάζουν υποθέσεις όλων των ειδών, αστικές και ποινικές, όπως θα τις χαρακτηρίζαμε σήμερα. Ο **Περικλής** θεσπίζει το δικαστικό μισθό, δίνοντας και στους φτωχότερους τη δυνατότητα να θυσιάσουν το μεροκάματο για να συμμετάσχουν στην άσκηση της εξουσίας. Ο **Αριστοφάνης** απηλώς σατιρίζει τους συμπατριώτες του, που πριν ακόμη χαράξει συνωστίζονται στην είσοδο του δικαστηρίου ώστε να προλάβουν να κληρωθούν μεταξύ των δικαστών της ημέρας.

Στη δικαιοδοσία της Ηλιαίας εμπίπτει μεγάλο φάσμα υποθέσεων. Τμήματα αποτελούμενα από

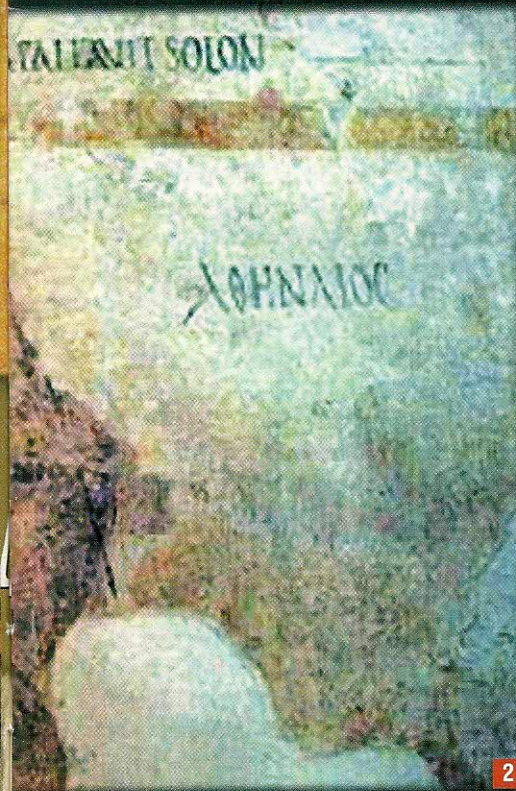

1. Η Ηλιαία, το μεγάλο λαϊκό δικαστήριο της Αθήνας, ιδρύθηκε από τον Σόλωνα.
2. Νωπογραφία με τη μορφή του Αθηναίου νομοθέτη.
3. Ανάγλυφη στήλη με το νόμο εναντίον της τυραννίας. Ο Δήμος στέφεται από τη Δημοκρατία (Μουσείο Αγοράς, Αθήνα)

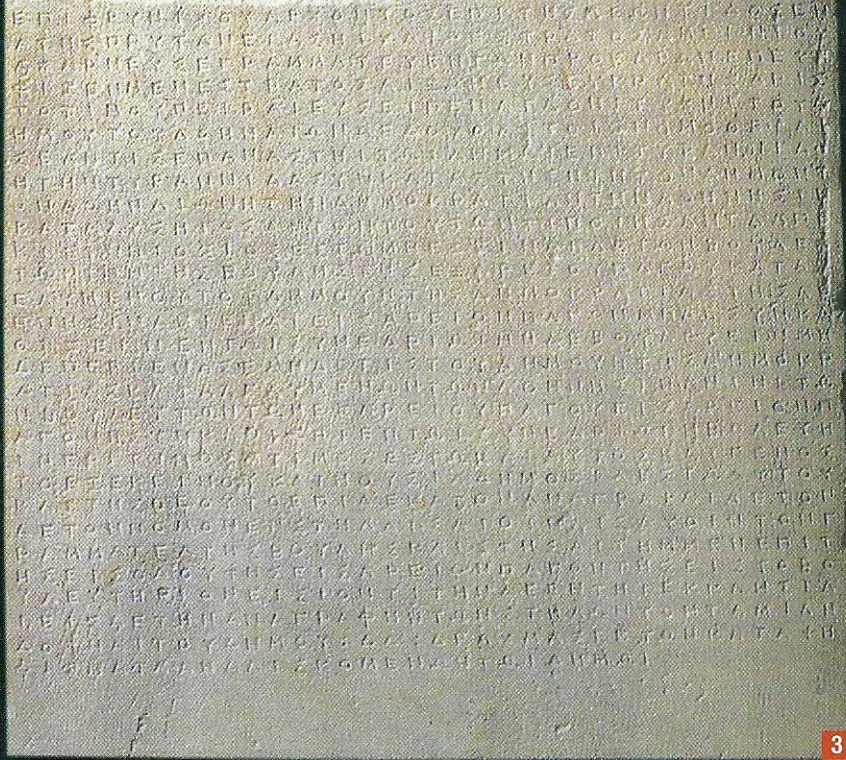
ΑΡΧΑΙΑ Ε

1

2

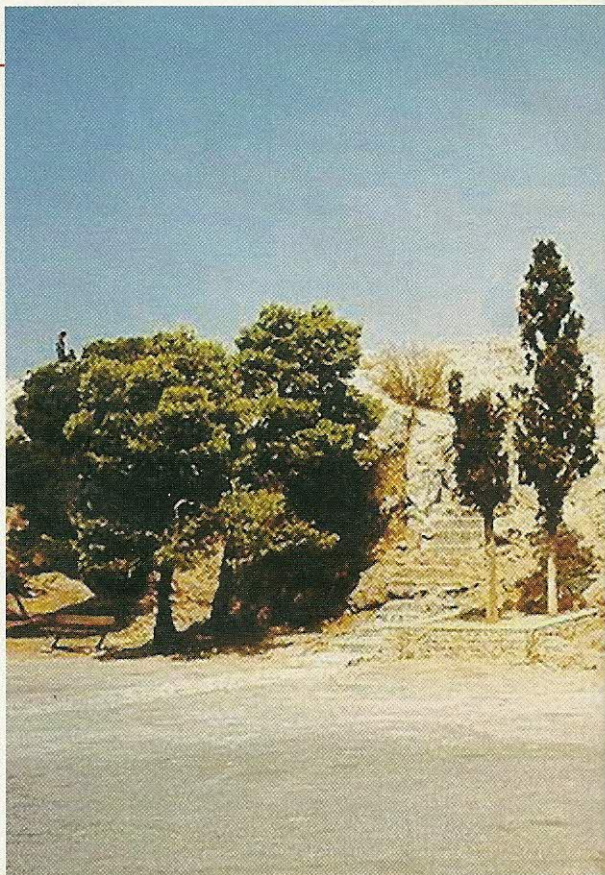
3

ΛΗΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

4. Ο Αρειος Πάγος, το αρχαιότερο και πιο σεβασμιο δικαστήριο της αρχαίας Αθήνας

201 πολίτες εκδικάζουν, με τη διαδικασία της *δίκης*, ιδιωτικές υποθέσεις κάθε είδους: κληρονομικές, εμπορικές, κλοπής, προικός κ.λπ. Οι υποθέσεις που αφορούν το δημόσιο συμφέρον ακολουθούν μian άλλη διαδικασία, αυτήν της *γραφής* και ανατίθενται συνήθως σε τμήματα των 501 δικαστών ή μεγαλύτερα. Τις ιδιωτικές δίκες κινούσε ο θιγόμενος, ενώ τις δημόσιες οποιοσδήποτε πολίτης, αφού τα αρχαία δικαστικά συστήματα δεν προέβλεπαν την υπέρξη εισαγγελικής αρχής. Αλλά η αντίληψη περί του τι υπάγεται στα ατομικά συμφέροντα και τι αφορά ολόκληρη την πολιτεία δεν είναι, βεβαίως, διαχρονική. Στη συνείδηση των πολιτών μιας δημοκρατικής *πόλεως*, η σφαίρα του δημόσιου έχει τεράστια ευρύτητα, συρρικνώνοντας αντίστοιχα τη σφαίρα του ιδιωτικού, καθώς ακόμη και

Όσο το δίκαιο παραμένει άγραφο, οι δικαστικές κρίσεις δεν γίνονται πάντα αποδεκτές χωρίς αμφισβητήσεις

τομείς κατοχυρωμένοι, στη σύγχρονη κοινωνία, ως αυστηρά ιδιωτικοί, θεωρείται πως αναφέρονται στα συμφέροντα της πόλης. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν αδικήματα όπως η εξύβριση, ή ακόμη ζητήματα σχετικά με την οικογένεια, όπως ο γάμος Αθηναίου ή Αθηναίας με πρόσωπο που στερείται την ιδιότητα του πολίτη.

Αλλά το λαϊκό δικαστήριο έχει και αρμοδιότητες συνταγματικού δικαστηρίου: η *γραφή παρανόμων* είναι η διαδικασία προσβολής ενός προτεινόμενου στην *έκκλησία* νομοσχεδίου, με το αιτιολογικό της

«αντισυνταγματικότητας», ότι δηλαδή αντιβαίνει σε ήδη υπάρχοντα νόμο, είτε τυπικά είτε ουσιαστικά. Οι υποθέσεις αυτές κρίνονταν από την ολομέλεια της Ηλιαίας, συγκροτούμενη από έξι χιλιάδες δικαστές και εφ' όσον η μίνυση γινόταν δεκτή, εκτός από την απόρριψη του νομοσχεδίου επιβαλλόταν στον ένοχο η ποινή που κρινόταν κατάλληλη από το δικαστήριο. Το 403 π.Χ., όταν έγινε στην Αθήνα γενική αναθεώρηση και εκκαθάριση των νόμων, νομοθετήθηκε, ως συμπλήρωμα, μια καινούργια *γραφή* που στρεφόταν εναντίον του ίδιου του νόμου και όχι κατά του προσώπου που τον είχε προτείνει. Εφαρμοζόταν σε περίπτωση που είχε εκπνεύσει η νόμιμη προθεσμία για την υποβολή *γραφής παρανόμων*, αλλά και για ελαττώματα που δεν κάλυπτε η τελευταία.

Τις προβλεπόμενες από την ατική νομοθεσία ποινές οι αρχαίοι ρήτορες τις διακρίνουν σε δύο κατηγορίες: χρηματικές (πρόστιμο, δήμευση) και κατά της προσωπικότητας (θανατική, εξορία, ατιμία). Η ποινή της ατιμίας αφαιρεί όλα τα δικαιώματα που συγκροτούν την ιδιότητα του πολίτη· η αυστηρότητα της ποινής αυτής, σε μια κοινωνία στην οποία η πεμπουσία της ζωής των πολιτών είναι ακριβώς η συμμετοχή τους στα κοινά, δεν έχει καμιά αναλογία με τη σημερινή στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Η φυλάκιση είναι άγνωστη ως ποινή στα αρχαία δίκαια. Χρησιμοποιείται μόνο ως εξασφαλιστικό μέτρο για την πληρωμή χρεών στο δημόσιο ή ως προφυλάκιση των κατηγορουμένων για σοβα-

5. Χάλκινες ψήφοι για την αθώωση ή ενοχή Αθηναίων πολιτών που δικάστηκαν στην Ηλιαία

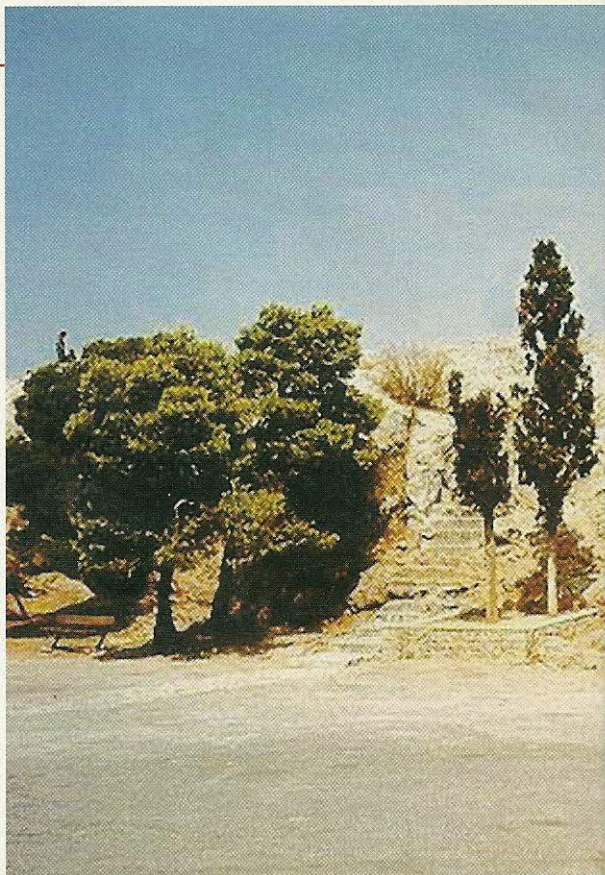

5

4. Ο Αρειος Πάγος, το αρχαιότερο και πιο σεβασμιο δικαστήριο της αρχαίας Αθήνας

201 πολίτες εκδικάζουν, με τη διαδικασία της *δίκης*, ιδιωτικές υποθέσεις κάθε είδους: κληρονομικές, εμπορικές, κλοπής, προικός κ.λπ. Οι υποθέσεις που αφορούν το δημόσιο συμφέρον ακολουθούν μian άλλη διαδικασία, αυτήν της *γραφής* και ανατίθενται συνήθως σε τμήματα των 501 δικαστών ή μεγαλύτερα. Τις ιδιωτικές δίκες κινούσε ο θιγόμενος, ενώ τις δημόσιες οποιοσδήποτε πολίτης, αφού τα αρχαία δικαστικά συστήματα δεν προέβλεπαν την υπέρξη εισαγγελικής αρχής. Αλλά η αντίληψη περί του τι υπάγεται στα ατομικά συμφέροντα και τι αφορά ολόκληρη την πολιτεία δεν είναι, βεβαίως, διαχρονική. Στη συνείδηση των πολιτών μιας δημοκρατικής *πόλεως*, η σφαίρα του δημόσιου έχει τεράστια ευρύτητα, συρρικνώνοντας αντίστοιχα τη σφαίρα του ιδιωτικού, καθώς ακόμη και

Όσο το δίκαιο παραμένει άγραφο, οι δικαστικές κρίσεις δεν γίνονται πάντα αποδεκτές χωρίς αμφισβητήσεις

τομείς κατοχυρωμένοι, στη σύγχρονη κοινωνία, ως αυστηρά ιδιωτικοί, θεωρείται πως αναφέρονται στα συμφέροντα της πόλης. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν αδικήματα όπως η εξύβριση, ή ακόμη ζητήματα σχετικά με την οικογένεια, όπως ο γάμος Αθηναίου ή Αθηναίας με πρόσωπο που στερείται την ιδιότητα του πολίτη.

Αλλά το λαϊκό δικαστήριο έχει και αρμοδιότητες συνταγματικού δικαστηρίου: η *γραφή παρανόμων* είναι η διαδικασία προσβολής ενός προτεινόμενου στην *έκκλησία* νομοσχεδίου, με το αιτιολογικό της

«αντισυνταγματικότητας», ότι δηλαδή αντιβαίνει σε ήδη υπάρχοντα νόμο, είτε τυπικά είτε ουσιαστικά. Οι υποθέσεις αυτές κρίνονταν από την ολομέλεια της Ηλιαίας, συγκροτούμενη από έξι χιλιάδες δικαστές και εφ' όσον η μίνυση γινόταν δεκτή, εκτός από την απόρριψη του νομοσχεδίου επιβαλλόταν στον ένοχο η ποινή που κρινόταν κατάλληλη από το δικαστήριο. Το 403 π.Χ., όταν έγινε στην Αθήνα γενική αναθεώρηση και εκκαθάριση των νόμων, νομοθετήθηκε, ως συμπλήρωμα, μια καινούργια *γραφή* που στρεφόταν εναντίον του ίδιου του νόμου και όχι κατά του προσώπου που τον είχε προτείνει. Εφαρμοζόταν σε περίπτωση που είχε εκπνεύσει η νόμιμη προθεσμία για την υποβολή *γραφής παρανόμων*, αλλά και για ελαττώματα που δεν κάλυπτε η τελευταία.

Τις προβλεπόμενες από την ατική νομοθεσία ποινές οι αρχαίοι ρήτορες τις διακρίνουν σε δύο κατηγορίες: χρηματικές (πρόστιμο, δήμευση) και κατά της προσωπικότητας (θανατική, εξορία, ατιμία). Η ποινή της ατιμίας αφαιρεί όλα τα δικαιώματα που συγκροτούν την ιδιότητα του πολίτη· η αυστηρότητα της ποινής αυτής, σε μια κοινωνία στην οποία η πεμπουσία της ζωής των πολιτών είναι ακριβώς η συμμετοχή τους στα κοινά, δεν έχει καμιά αναλογία με τη σημερινή στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Η φυλάκιση είναι άγνωστη ως ποινή στα αρχαία δίκαια. Χρησιμοποιείται μόνο ως εξασφαλιστικό μέτρο για την πληρωμή χρεών στο δημόσιο ή ως προφυλάκιση των κατηγορουμένων για σοβα-

5. Χάλκινες ψήφοι για την αθώωση ή ενοχή Αθηναίων πολιτών που δικάστηκαν στην Ηλιαία

5

7. Ο Αλκιβιάδης κατηγορήθηκε και διώχθηκε για την καταστροφή των κεφαλών του Ερμή (8)

έννομα συμφέροντα, γι' αυτό και δεν θα αποτελέσει ποτέ αντικείμενο δημόσιας δίκης. Ο Δράκων, θεσπίζοντας γραπτά για πρώτη φορά νομοθετημένες ποινές, καταργεί την αυτοδικία, αλλά διατηρεί το δικαίωμα των συγγενών του θύματος να μην ασκήσουν δίωξη και να παράσχουν τη συγγνώμη τους στο δράστη, όταν αυτός ενήργησε από αμέλεια. Παρ' όλο που διαπνέονται έντονα από τις αξίες της εποχής των αριστοκρατικών γενών, από την οποία κατάγονται, οι Δρακόντειοι νόμοι δεν είναι τόσο αυστηροί ούτε τόσο πρωτόγονοι όσο τους καταλογίζεται: αντίθετα, διακρίνουν ανάμεσα σε πράξη που τελέσθηκε εκούσια και ακούσια, ανάμεσα σε φυσικό και ηθικό ατούργο, γνωρίζουν περιπτώσεις απώρητου φόνου και επιβάλλουν διαφορετικές ποινές σε αντιστοιχία με την απαξία του εγκλήματος.

Η απουσία εισαγγελικής αρχής και η προσπάθεια να καλυφθεί όλος ο χώρος του αξιοποιήσιμου σε ένα σύστημα που χαρακτηρίζεται από το μικρό αριθμό των νόμων, αντισταθμίζονται στο αττικό δίκαιο από τις διαφορετικές διαδικασίες που συνυπάρχουν ως εναλλακτικές δυνατότητες για τη δίωξη της ίδιας άδικης πράξης. Ο **Δημοσθένης**, αναφερόμενος στους διάφορους τρόπους δίωξης της κλοπής, εξηγεί ότι κάθε ένας από αυτούς κινείται

7

Η φυλάκιση είναι άγνωστη ως ποινή στα αρχαία δίκαια. Χρησιμοποιείται μόνο ως μέτρο για πληρωμή χρεών στο δημόσιο

ανάλογα με την οικονομική, πολιτική ή ακόμη και σωματική δύναμη του διώκοντος: «Ο νομοθέτης θεώρησε απαραίτητο να μη στερήσει σε κανέναν την προσφυγή στη δικαιοσύνη, με τον τρόπο που μπορεί ο καθένας. Πώς μπορεί να γίνει αυτό; Εάν δώσει με νόμους πολλούς δρόμους εναντίον των αδικούντων, όπως γίνεται με την κλοπή. Είσαι δυνατός και πιστεύεις στον εαυτό σου; Συλλαμβάνεις αυτοπροσώπως τον ένοχο· αν χάσεις τη δίκη, το πρόστιμο είναι χίλιες δραχμές. Είσαι ασθενέστερος; Κατάγγελλέ τον στους άρχοντες και θα προβούν εκείνοι στη σύλληψη. Φοβάσαι και αυτό; Υπόβαλε *γραφή κλοπής*. Οικτίρεις τον εαυτό σου για τη φτώχεια σου, που δεν έχεις χίλιες δραχμές να πληρώσεις; Ασκήσε *δίκη κλοπής* ενώπιον του διαιτητή, και δεν έχεις οικονομικό κίνδυνο. Αντίστοιχα ισχύουν και για την ασέβεια».

Τα πολιτικά κίνητρα είναι η συνηθέστερη αιτία που φέρνει τους πολίτες στα δικαστήρια. Οι Αθηναίοι ασκούν κάθε είδους καταγγελίες εναντίον των πολιτικών τους αντιπάλων, στοχεύοντας να τους ε-

ξουθενώσουν μέσα από μια καταδίκη. Ακόμη και σε καθαρά ιδιωτικές υποθέσεις ή σε κατηγορίες για πορνεία, για λιποταξία, για εξύβριση, υποκρύπτονται πολιτικές αντιπαλοότητες.

Τα κατ' εξοχήν πολιτικά εγκλήματα διώκονται με ορισμένες νέες διαδικασίες, οι οποίες αντανακλούν την εξέλιξη του πολιτεύματος αλλά και τα φαινόμενα της κάθε εποχής. Ετσι, ο αυξανόμενος αριθμός των ρητόρων που έδιναν υποσχέσεις στο λαό, ενώπιον της εκκλησίας ή της βουλής, και στη συνέχεια δεν τις τηρούσαν, οδήγησε στη δημιουργία μιας ειδικής διαδικασίας για το αδίκημα αυτό. Αλλά η σημαντικότερη νέα διαδικασία είναι η *εισαγγελία*, με την οποία διώκονται τα αδικήματα της προδοσίας, της απόπειρας ανατροπής της δημοκρατίας και της δωροδοκίας αρχόντων. Δεκάδες *εισαγγελίες* ασκήθηκαν εναντίον πολιτικών, ιδίως όταν είχαν εκλεγεί στρατηγοί, και προσωπικότητες όπως ο **Μιλτιάδης**, ο **Θουκυδίδης**, ο Περικλής και ο **Θρασύβουλος** οδηγήθηκαν στο δικαστήριο με τις κατηγορίες αυτές· για τον **Ανυτο**, έναν από τους κατηγορούς του Σωκράτη, παραδίδεται ότι διέφυγε την τιμωρία δωροδοκώντας τους δικαστές.

Το καλοκαίρι του 415 π.Χ. μια παράξενη υπόθεση συγκλόνησε την Αθήνα. Ένα πρωί, οι προτομές του Ερμή που χρησιμοποιούνταν για οδοδείκτες βρέθηκαν ακρωτηριασμένες. Παράλληλα με το βανδαλισμό, κυκλοφόρησαν φήμες για μια ανατριχιαστική πράξη ασέβειας: σε κάποιο αθηναϊκό σπίτι, ορι-

8

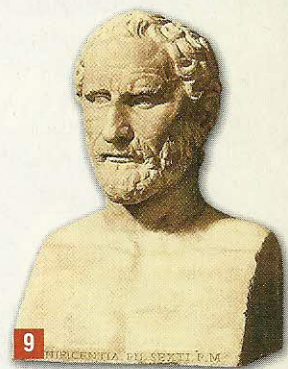
σμένοι πολίτες παρόδωσαν την τελετουργία των Ελευσινίων, των κορυφαιών και πιο σειπών μυστηρίων. Σε έκτακτη συνεδρίασή της, η Εκκλησία του Δήμου αποφάσισε τα μέτρα για την αποτελεσματική διαλεύκανση της σοβαρής αυτής υπόθεσης: έδωσε εκτεταμένες εξουσίες στη Βουλή, ανέθεσε τη διεξαγωγή της προανάκρισης σε ειδική επιτροπή και εξέδωσε ψήφισμα που κορηγόυσε αιτιωρησία σε όσους κατηγορούμενους κατέδιδαν άλλα πρόσωπα, οριζοντας ταυτόχρονα αμοιβή 100 μνων για όποιον έδινε ονόματα και πληροφορίες σχετικά με όσους ενέχονταν.

Σύντομα εμφανίστηκε ο πρώτος πολίτης που κατήγγειλε ότι η αποτρόπαιη αυτή παρωδία έγινε στο σπίτι του **Αλκιβιάδη**, ο οποίος μάλιστα κράτησε για τον εαυτό του το ρόλο του ιεροφάντη, αρχιερέα των μυστηρίων. Ο μινυτής πληροφόρησε ακόμη τη λαϊκή συνέλευση ότι ένας δούλος του Αλκιβιάδη, ο **Ανδρόμαχος**, γνώριζε πρόσωπα και πράγματα και ζήτησε να του χορηγηθεί η ειδική άδεια που προβλεπόταν από το νόμο, προκειμένου να εμφανιστεί κάποιος δούλος ενώπιον της Εκκλησίας του Δήμου. Στην κατάθεσή του ο Ανδρόμαχος ενοχοποίησε τον κύριό του και κατονόμασε άλλους εννέα πολίτες. Δεν άργησε να παρουσιαστεί ένας μετοίκος, ο οποίος ομολόγησε την ενοχή του και κατέδωσε πολλά ονόματα πολιτών και μετοίκων. Ακολούθησαν πολυάριθμες κα-

ταγγελίες, από πολίτες, δούλους και από μία γυναίκα, τη σύζυγο του Αλκιβιάδη με τον οποίο ήταν γνωστές οι τειταμένες σχέσεις της. Η προανακριτική επιτροπή αποφάσισε ότι τα αδικήματα αυτά στρέφονται κατά του πολιτεύματος και στοιχειοθετούν ανατροπή της δημοκρατίας. Εγιναν αρκετές συλλήψεις, πολλοί κατηγορούμενοι όμως, μεταξύ των οποίων και ο Αλκιβιάδης, κατόρθωσαν να διαφύγουν από την Ατική.

Περίπου ένα μήνα μετά τις πρώτες καταγγελίες, κάποιος **Διοκλείδης** παρουσιάστηκε στη Βουλή και έδωσε ακόμη σαράντα δύο ονόματα προσώπων που ενέχονταν στην υπόθεση του ακρωτηριασμού των Ερμών. Ο ρήτορας **Ανδοκίδης**, ένας από τους υπόπτους που συνελήφθησαν αμέσως, ζήτησε ακρόαση από τη Βουλή, ενώπιον της οποίας αντέκρουσε ως ψευδείς τις κατηγορίες και, αφού έλαβε τη διαβεβαίωση ότι δεν θα δικαστεί ο ίδιος, έδωσε τα ονόματα των πραγματικών ενόχων. Ο Διοκλείδης καταδικάστηκε σε θάνατο για τις ψευδείς καταδόσεις, ενώ ο Ανδοκίδης κατηγορήθηκε αργότερα ότι έφθασε να καταδώσει ακόμη και τον πατέρα του προκειμένου να σωθεί ο ίδιος.

Διεξήχθησαν συνολικά σαράντα οκτώ δίκες εναντίον πολιτών και μετοίκων κατηγορουμένων για

9

9. Προτομή του Δημοσθένη (Αίθουσα των Μουσών, Βατικανό)

Με τη δημιουργία της Ηλιαίας, οι σημαντικές, αρχικά, δικαιοδοσίες του Αρείου Πάγου περιορίζονται σε μεγάλο βαθμό

παρωδία των Ελευσινίων μυστηρίων και ακρωτηριασμό των κεφαλών του Ερμή, με τη διαδικασία της *εισαγγελίας* που προβλεπόταν για πολιτικά εγκλήματα. Όλοι οι κατηγορούμενοι καταδικάστηκαν σε θάνατο και δήμευση της περιουσίας τους και όσοι ήταν παρόντες εκτελέστηκαν αμέσως. Ειδικά ψηφίσματα που εκδόθηκαν για τους ερήμην καταδικασθέντες, τους έθεταν εκτός νόμου, επιτάσσοντας κάθε πολίτη να τους θανατώσει με τα ίδια του τα χέρια, με την εγγύηση ότι πρόκειται για πράξη επιδοκιμαστέα τόσο από την πολιτική κοινωνία όσο και από τους θεούς. Παρόμοια ψηφίσματα δεν ήταν σπάνια αναφορικά με τους προδότες της πόλεως και τους πραξικοπηματίες, θεσιάζοντας ταυτόχρονα ποικίλους ευφάνταστους τρόπους για να εξαλειφθεί η μνήμη αυτών των προσώπων, όπως το γκρέμισμα του σπιτιού τους, η απάλειψη του ονόματός τους από κάθε δημόσιο έγγραφο (ή αντίστροφα η αναγραφή του σε αιτιωτική στήλη), ακόμη και η εκταφή των οστών του προδότη και η απομάκρυνσή τους από το έδαφος της Ατικής. ■